

Δύο βήματα πριν από τον γκρεμό η Ελλάδα

ΛΟΥΚΑΣ ΤΣΟΥΚΑΛΗΣ: Η χώρα θα επιστρέψει στα Βαλκάνια με βίαιο τρόπο με τυχόν έξοδο από το ευρώ

Με έντονη ανησυχία ο καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, πρόεδρος του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΙΛΑΜΕΠ) Λουκάς Τσούκαλης επισημαίνει ότι η Ελλάδα βρίσκεται δυο βήματα πριν από τον γκρεμό, μια που ο κίνδυνος εξόδου από το ευρώ είναι υπαρκτός και αν δεν τα καταφέρει, θα επιστρέψει μερικές δεκαετίες πίσω στα Βαλκάνια. Αναφερόμενος στις εκλογές του Ιουνίου δηλώνει πως δεν μπορεί να ξέρει τι θα βγάλει η κάλπη όταν μια κοινωνία βρίσκεται σε απόγνωση. Παραδέχεται ως αποτυχία όλων το ότι δεν δημιουργήθηκαν νέα πολιτικά σχήματα με σοβαρές προτάσεις για αλλαγές που χρειάζονται να γίνουν αλλά και που μπορούν να πείσουν τον κόσμο.

Πώς νιώθετε αυτόν τον καιρό; Ιδιαίτερα μετά τις εκλογές, είμαι εξαιρετικά ανήσυχος, γιατί η Ελλάδα όπως βρίσκεται δυο βήματα πριν από τον γκρεμό. Ο κίνδυνος εξόδου από το ευρώ είναι υπαρκτός και αν δεν τα καταφέρουμε, η Ελλάδα θα επιστρέψει μερικές δεκαετίες πίσω στα Βαλκάνια, ίσως και με βίαιο τρόπο. Αυτό θα έχει βεβαίως επιπτώσεις και για την Ευρωζώνη. Είναι ένα ενδεχόμενο που πρέπει όλοι να προσπαθήσουμε να αποφύγουμε.

Έχω την αίσθηση ότι ο ελληνικός λαός θεωρεί όλα αυτά ως απειλές, δεν έχει συνειδητοποιήσει ότι μπορεί να συμβεί η έξοδος από το ευρώ. Είναι αλήθεια ότι ένα σημαντικό κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας είναι σε απόγνωση, κοιτούμε να χάσουμε γύρω στο 25% του εθνικού μας προϊόντος μέσα σε πέντε χρόνια. Ο κόσμος έχασε τις δουλειές του, οι νέοι αντιμετωπίζουν τεράστια ανεργία, σε αυτούς τους ανθρώπους όταν λες ότι το ενδεχόμενο εξόδου από το ευρώ θα έχει καταστροφικές συνέπειες, η απάντησή τους είναι «εγώ ζω ήδη την καταστροφή, τι μου λες τώρα». Υπάρχει ένα

Αντιμέτωποι με δεύτερη μικρασιατική καταστροφή

Ακούγεται στην Ελλάδα ότι μαζί της παρουσιάζει και την Κύπρο; Έχω την εντύπωση ότι οι επιπτώσεις της ελληνικής κρίσης στην Κύπρο δεν έχουν γίνει ευρύτερα αναλλήσιμες. Δεν είναι η επιπτώσεις μιας ενδεχόμενης εξόδου από το ευρώ δεν θα περιοριζόνταν στον οικονομικό τομέα. Μιλάμε για τον κίνδυνο περιθωριοποίησης της Ελλάδας στην Ευρώπη και ειδικότερα στη δική της γειτονιά. Έχουμε καταλάβει τι σημαίνει αυτό; Είναι τρομερό να σκέφτεσαι ότι η χώρα σου κινδυνεύει να πάει πίσω δεκαετίες. Δεν είναι ίσως υπερβολή αυτό που ειπώθηκε, ότι η Ελλάδα είναι αντιμετώπιση με μια δεύτερη μικρασιατική καταστροφή, ως προς τις ευρύτερες επιπτώσεις μιας ενδεχόμενης εξόδου από το ευρώ.

Βλέπετε την Κύπρο να διδύκασται από την περπετέια της Ελλάδας ή αντιγράφουμε τα λάθη σας; Η Κύπρος έχει πολλά κοινά με την Ελλάδα. Σε αυτά περιλαμβάνονται δυστυχώς και οι πελατειακές σχέσεις, καθώς και μια αρκετά γενικευμένη τάση να μη περιμένουμε τα επιθυμητά με το εφικτό.

Οι τρεις τράπεζες της Κύπρου είναι εκτεθειμένες στα ελληνικά ομόλογα, ήδη το κράτος στηρίζει οικονομικά τη Λαϊκή και άλλοι αγωνιούμε για το τι θα γίνει στην Ελλάδα. Αντιδράσαμε αργά στην αντιμετώπιση της κρίσης; Ναι, υπήρξε καθυστέρηση. Αν χρειαζόταν ακόμα περισσότερα χρήματα για να ανακεφαλοποιηθούν οι τράπεζες, μπορεί η Κύπρος να οδηγηθεί στον ευρωπαϊκό μηχανισμό στήριξης. Το απεικονίζω, αλλά δεν μπορώ να το αποκλείσω.

Χρειάζεται νέο αίμα, όχι προϊόντα του κομματικού σωλήνα, άνθρωποι πετυχημένοι στον τομέα τους

θέμα σοβαρό. Σε αυτούς πρέπει να μιλήσεις ειλικρινά και κυρίως να τους προσφέρεις μια αξιοπιστη προοπτική.

Πώς μπορεί να προσφέρει μια αξιοπιστη προοπτική; Από τη μια πλευρά, έχεις δυο πρών μεγάλα κόμματα, τα οποία έχασαν την αξιοπιστία τους στον κόσμο, όχι μόνο για τον τρόπο που διαχειρίστηκαν την κρίση αλλά γιατί θεωρούνται υπεύθυνα για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η χώρα σήμερα και η διαπίστωση αυτή δεν είναι πολύ άδικη. Αυτά τα κόμματα, καλώς ή κακώς, δεν πείθουν. Από την άλλη, έχεις να κάνεις με κόμματα διαμαρτυρίας, που ως επί το πλείστον λαϊκίζουν, που προσποιούνται ότι υπάρχουν εύκολες ανόδους λύσεις σε εξαιρετικά δύσκολα προβλήματα. Η αποτυχία όλων μας είναι ότι στη διάρκεια της κρίσης δεν δημιουργήθηκαν νέα πολιτικά σχήματα με σοβαρές προτάσεις για αλλαγές που χρειάζονται να γίνουν αλλά και που μπορούν να πείσουν τον κόσμο. Πιστεύω ότι θα συμβεί τελικά, το ερώτημα είναι αν προλαβαίνουμε. Αυτό που έκαναν κυρίως οι πολιτικοί μας μέχρι σήμερα είναι να περιμένουν τους απ' έξω να έλθουν με τις δικές τους προτάσεις, τις οποίες μερικοί απορρίπτουν εντελώς και άλλοι απλά τις διαπραγματεύονται, κάνουν μερικές υποχωρήσεις και στη συνέχεια δεν τις εφαρμόζουν ή τις εφαρμόζουν με τον δικό του τρόπο. Δικό μας πρόγραμμα εξόδου από την κρίση δεν έχουμε.

Από ποιά μπορεί να προέλθει νέο πολιτικό σκηνικό στην Ελλάδα; Χρειάζεται νέο αίμα, άνθρωποι που έχουν πετύχει στον δικό τους επαγγελματικό χώρο, επιστήμονες, επιχειρηματίες, όχι μόνο προϊόντα του κομματικού σωλήνα. Χρειάζονται άνθρωποι που δεν έχουν φοβηθεί πολιτικά, οι οποίοι θα βγουν μπροστά διότι καταλαβαίνουν ολοένα και περισσότερο ότι αν δεν εμπλακούν οι ίδιοι στην πολιτική, διακυβεύεται και η δική τους υπόσταση.

Γιατί δεν βγήκαν μέχρι τώρα; Το καταγράφω στις αποτυχίες μας και βάζω και τον εαυτό μου μέσα. Στις εκλογές στις 6 Μαΐου έπρεπε να είχαν καταβεί και άλλες, πολύ διαφορετικές προτάσεις στον ελληνικό λαό. Δεν έγινε αυτό. Εφάρσον πάμε για εκλογές ξανά στις 17 Ιουνίου, δεν υπάρχει χρόνος για τη δημιουργία νέων πολιτικών σχηματισμών. Είναι προφανές, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη, ότι το οικονομικό σχέδιο προσαρμογής που εφαρμόζεται στην Ελλάδα έχει φτάσει στα όριά του, χρειάζεται αλλαγές και προσαρμογές. Η χώρα μπήκε σε ένα φαύλο κύκλο λιτότητας και ύφεσης από τον οποίο δεν μπορεί

Σκληρή η πραγματικότητα, όχι τρομολαγνεία

Θα είναι και ένα δημοψήφισμα αν θέλει η Ελλάδα να μείνει στο ευρώ, όπως ήθελε να το παρουσιάσει η Μέρκελ; Οι εκλογές θα έχουν δημοψηφισματικό χαρακτήρα. Είναι αναπόφευκτο. Όλες οι δημοσκοπήσεις δείχνουν ότι το 70-80% του ελληνικού λαού θέλει να μείνει στο ευρώ, αλλά πολλοί βγαίνουν και λένε ότι μπορούμε να μείνουμε στο ευρώ με τους δικούς μας όρους. Να σας δώσω ένα παράδειγμα. Λέει ο κ. Τσίπρας ότι συνομιλεί με άλλες πολιτικές δυνάμεις στην Ευρώπη. Σωστό. Συνομιλεί με την Αριστερά στη Γερμανία και το ίδιο έκανε και στο Παρίσι με τον κ. Μελανσόν και το κομμουνιστικό κόμμα της Γαλλίας. Αυτό που δεν διευκρινίζεται είναι τι αντιπροσωπεύουν αυτές οι πολιτικές δυνάμεις στις χώρες τους και ποια

είναι η επιρροή τους στα ευρωπαϊκά τεκταινόμενα. Η Αριστερά στη Γερμανία εκπροσωπεί 5% - 6% του πληθυσμού, ενώ ο κ. Μελανσόν πήρε 11% στον πρώτο γύρο των γαλλικών προεδρικών εκλογών. Δεν είναι αυτοί που αποφασίζουν. Από την άλλη πλευρά, έρχονται ο ένας μετά τον άλλο, ο Πρόεδρος Ολάντ, οι Γερμανοί σοσιαλδημοκράτες και πολλοί άλλοι που λένε ότι ενώ χρειάζονται αλλαγές στο ελληνικό πρόγραμμα, υπάρχουν και δεσμεύσεις που πρέπει να τηρηθούν από την Ελλάδα. Αν καταγγείλεις τη σύμβαση, επιλέγεις την έξοδο από το ευρώ. Και κάποιοι στην Ελλάδα ισχυρίζονται ότι όλα αυτά είναι τρομολαγνεία. Δεν είναι όμως, είναι δυστυχώς η σκληρή πραγματικότητα.

να βγει.

Ποια είναι τα περιθώρια μέσα στα οποία μπορεί να κινηθεί για να το αλλάξει; Οι περισσότεροι στην Ευρώπη έχουν αντιληφθεί ότι το σχέδιο ως έχει χρειάζεται αλλαγές και το γεγονός ότι έχουμε την εκλογική Ουλάντ στη Γαλλία βοηθά, θα έλεγα καταλυτικά, στο να αλλάξουν οι ευρωπαϊκές ισορροπίες. Άρα διαφαίνεται μια διαφορετική αντιμετώπιση στην Ευρώπη, προϋποθέτει όμως και ένα σοβαρό συνομιλητή από την ελληνική πλευρά που αντιλαμβάνεται μέχρι πού μπορεί να πάει και που έχει τη δική του τεκμηριωμένη πρόταση. Αν βγαίνει απλώς και λες ότι εμείς θα ανατρέψουμε όλα αυτά που έγιναν τα τελευταία δύο χρόνια και θα προσλάβουμε μερικές χιλιάδες στο δημόσιο για να λύσουμε το πρόβλημα της ανεργίας, και ότι θα το κάνουμε όλα αυτά και θα μας τα χρηματοδοτήσετε εσείς επειδή φοβόσαστε ότι θα τινάξει το ευρώ στον αέρα, αυτή δεν είναι πρόταση που πρόκειται να οδηγήσει πουθενά παρά μόνο σε αδιέξοδο.

Τι θα υπερισχύσει στις εκλογές του Ιουνίου; Από τη μια, η ανάγκη να κρατηθεί η Ελλάδα μέσα στο ευρώ και ο φόβος ότι μπορεί να χάσουμε και αυτά που μας έμειναν, έστω με το πολιτικό προσωπικό που διαθέτουμε σήμερα, όμως προσδοκώντας να βγει κάτι καινούργιο στην πορεία. Από την άλλη, το όραμα προς τα εμπρός, για την ακρίβεια στο κενό, και ο Θεός βοηθός. Αρκετοί σίγουρα θα επιλέξουν το δεύτερο, δεν μπορώ να προβλέψω ακόμη πόσοι, είναι χωρίς. Όσο προχωρά ο πολιτικός διάλογος, αντιλαμβάνεται πε-

ρισσότερο η Ελλάδα και οι Έλληνες ποιο είναι το δικαίωμά τους.

Έχω την αίσθηση ότι ο ελληνικός λαός έχει κλείσει τα αυτιά του. Έχουν κλείσει τα αυτιά αρκετοί, δεν νομίζω ότι είναι η πλειονότητα. Είναι αλήθεια όμως ότι όταν έχεις εκλογές σε μια κοινωνία που βρίσκεται σε απόγνωση, δεν μπορείς να ξέρεις τι θα βγάλει η κάλπη. Μια κοινωνία σε απόγνωση μπορεί να αποφασίσει και να αυτοκτονήσει. Τέτοιο διακύβημα η Ελλάδα έκανε να αντιμετωπίζει πολλές δεκαετίες, από το τέλος του εμφυλίου.

Οι Έλληνες είναι φιλαθλοί ή οπαδοί, είναι πολίτες ή ιδιώτες; Το θέμα είναι ότι το πολιτικό σύστημα που είχαμε για δεκαετίες, μετέτρεψε ένα μεγάλο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας από πολίτες σε πελάτες, όχι οπαδούς, διότι είχαμε ένα πελατειακό σύστημα το οποίο αντάλλαζε ουσιαστικά ψήφους με προνόμια και με χρήμα. Αυτό μας έφερε εδώ που είμαστε. Το πελατειακό σύστημα για να λειτουργήσει, χρειάζεται δουλειές και λεφτά. Σήμερα ούτε το ένα υπάρχει ούτε το άλλο. Γι' αυτό καταρρέει.

Μόλις βρεθούν τα πρώτα χρήματα, θα επανέλθει; Πολύ κόσμος αντιλαμβάνεται πλέον ότι το προηγούμενο σύστημα χρεοκόπησε και δεν μπορεί να επανασταθεί, άρα μετατρέπονται περισσότερο σε πολίτες σκεπτόμενους παρά πελάτες. Υπάρχουν όμως και μερικοί που φεύγουν από τα δύο μεγάλα κόμματα και κυρίως από το ΠΑΣΟΚ αναζητώντας πελατειακή στέγη σε αντιπολιτευόμενα κόμματα. Θέλουν να συνεχίσουν την

τέχνη που έμαθαν. Και δυστυχώς, βρίσκουν πρόθυμους συνεργάτες.

Η Χρυσή Αυγή είναι μια νέα στέγη με πελατειακή σχέση; Όχι, είναι κάτι τελείως διαφορετικό. **Ως ένα σημείο έρχεται να καλύψει το κενό της ασφάλειας που δεν παρέχει το κράτος.** Η θεματική άνοδος της Χρυσής Αυγής θα έπρεπε να μας ανησυχεί πολύ. Δεν είναι σίγουρα μόνον ελληνικό φαινόμενο. Ας το εξηγήσουμε μετάνοια. Προφανώς συνδέεται άμεσα με τη μεγάλη εισοδηματική ανισότητα αλλά και το τεράστιο πρόβλημα ασφάλειας που προέκυψε στην πορεία. Πολλές περιοχές της Αθήνας έχουν μετατραπεί σε γκέτο και μάλιστα επικίνδυνο. Όταν το κράτος δείχνει αντίθετο να δώσει λύση σε συγκεκριμένα προβλήματα, εμφανίζονται φαινόμενα σαν της Χρυσής Αυγής που θέλουν να το υποκαταστήσουν. Αλλά η Χρυσή Αυγή πήρε αρκετές ψήφους και σε περιοχές της χώρας όπου δεν υπάρχουν πολλοί μετανάστες. Τώρα που το κομματικό σύστημα ταρακουνιέται, μαζί και η ευρύτερη συντηρητική παράδοση, βγαίνουν ξανά στην επιφάνεια οι παλιές ακροδεξιές παραφροσίες. Υποψιάζομαι ότι η Χρυσή Αυγή θα είναι ένα από τα κόμματα που θα υποστούν μείωση στις επόμενες εκλογές λόγω της πτώσης που θα υπάρξει.

Θα συγκροτηθεί κυβέρνηση μετά τις εκλογές; Αυτή είναι η ελπίδα μου, ότι θα υπάρξει μια κυβέρνηση συνεργασίας που θα προσπαθήσει να συζητήσει ξανά συγκεκριμένα στοιχεία του οικονομικού προγράμματος με τους δοντιές μας. Το μνημόνιο δεν είναι περσο ευαγγέλιο. Περιλαμβάνει μεταρρυθμίσεις που έπρεπε να είχαν γίνει εδώ και χρόνια, αλλά και ακραίες αλλαγές όπως στην αγορά εργασίας. Βασίζεται σε μια γενικότερη στρατηγική που στην πράξη αποδεικνύεται προβληματική. Λάθη υπήρξαν γιατί οι άνθρωποι από τις Βρυξέλλες και το ΔΝΤ δεν είχαν πάντοτε σωστή αντίληψη της ελληνικής πραγματικότητας. Μερικοί έμοιαζαν και λίγο με Ταλιμπάν, δηλαδή φονταμενταλιστές της οικονομικής ορθοδοξίας.

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΚΑΝΟΝΕΣ

Καμιά φορά βλέπετε με καχυποψία τις δηλώσεις των ξένων και αντιδράς με τον ψήφο σου. Πιθανότατα να έχετε δίκιο. Είμαι σίγουρος, για παράδειγμα, ότι οι επανειλημμένες δηλώσεις του κ. Ζόιμπλε για την Ελλάδα, δεν κάνουν καλό σε κανέναν. Αλλά σε τελευταία ανάλυση, αν θέλεις να συμμετέχεις σε έναν οργανισμό ή ένα κοινό νόμισμα, πρέπει να τηρείς ορισμένους βασικούς κανόνες του παιχνιδιού. Αν δεν σου αρέσουν, βγαίνεις από το παιχνίδι.

Τεράστιες οι επιπτώσεις εάν καταρρεύσει η νομισματική ένωση

Η Ευρώπη περνάει την πιο επικίνδυνη κρίση στη μακρόχρονη πορεία ενοποίησης της; Ναι, αυτό το λέω εδώ και καιρό. Ανήκω σε μια μάλλον μικρή μειοψηφία, αυτών που προβλέπαμε από το 2009 ότι η ευρωπαϊκή εκδοχή της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης θα έχει ευρύτερες πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες. Και σίγουρα δεν είμαστε κοντά στο τέλος της κρίσης, της μεγαλύτερης αναμειβιτότητας από το ξεκίνημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Γιατί; Γιατί έσκασε η μεγαλύτερη φούσκα, αλλά και γιατί έχουμε ένα κοινό νόμισμα χωρίς τους οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς που απαιτούνται. Η νομισματική ένωση είναι ένα κατασκευασμα μεταμνημόνιο που επικειρούσε να αρνηθεί του νόμιμο της βαρύτερας. Για μερικά χρόνια, πολλοί πίστεψαν ότι αυτό θα ήταν δυνατό. Όχι πλέον. Το κρίσιμο ερώτημα σήμερα είναι τι χρειάζεται για να το στηρίξεις. Αν καταρρέσει η νομισματική ένωση, οι επιπτώσεις στην ευρωπαϊκή ενοποίηση θα είναι τεράστιες, μπορεί και να αποβούν μοι-

ραίες. Μην ξεχνάτε ότι ο λαϊκισμός φουντώνει σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, ενισχύεται ο εθνικισμός, ενισχύονται τα άκρα. Η Ελλάδα μπορεί να αποδειχθεί προπομπή εξελίξεων σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Είναι σίγουρα ο πιο αδύναμος κρίκος της ευρω-αλισίας, δεν είναι όμως μοναδική οπία θέλουν να πιστέψουν πολλοί Ευρωπαίοι φίλοι μας. Ελπίζω να μη χύσουμε στην Ευρώπη και στην πατρίδα μας πράγματα που θεωρούσαμε ότι είχαμε αφήσει πίσω στην

Ριζική ανανέωση του πολιτικού προσωπικού

Από ποιά μπορεί κανείς να αντλήσει ελπίδα; Σε ευρωπαϊκό επίπεδο υπάρχουν ελπίδες γιατί η Ευρώπη αλλάζει, αρχίζει να γίνεται αντιληπτό ότι μόνο το πρόβλημα αλλά η ανάγκη αναπροσαρμογής της οικονομικής πολιτικής, για παράδειγμα, που σήμερα οδηγεί σε αδιέξοδο. Ως προς την Ελλάδα, ελπίζω να μπορώ να σας πω ότι υπάρχει αισιοδοξία μετά τις 17 Ιουνίου. Αλλά χρειάζομαστε πολύ κόπο και χρόνο για να βγάλουμε τη χώρα από το τέλμα. Όσοι αντιλαμβάνονται τι

στην αγορά και ξαφνικά γίνεται ανάπτυξη. Χρειάζονται διαρθρωτικά μέτρα, χρειάζονται αλλαγές. Η Ευρώπη καλείται να συνδυάσει δημοσιονομική προσαρμογή με επενδύσεις και αναπτυξιακά μέτρα. Ένα συγκεκριμένο μέτρο με άμεση επίπτωση σήμερα θα ήταν η εγγύηση των τραπεζικών καταθέσεων να γίνει ευρωπαϊκή και όχι εθνική. Θα προμήνυονταν οι καταθέτες όχι μόνο στην Ελλάδα και την Κύπρο, αλλά και σε άλλες χώρες όπως η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Ιταλία. Δεν

χρειάζεται επίσης να κολλάμε στις λέξεις. Όσο τα ευρωμόλογα παραμένουν ταμπού σε μερικές χώρες, υπάρχουν και άλλοι τρόποι για να πετύχεις σχεδόν τα ίδια αποτελέσματα. Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας είναι κρίσιμος.

Η ελπίδα εναποκειται στο αν θα καταφέρει ο Ολάντ να επικρατήσει της πολιτικής Μέρκελ; Νομίζω ότι μπορεί να βρεθεί ένας συνδυασμός. Δεν πρέπει να θεωρηθεί νίκη κανενός. Στην Ευρώπη το μόνο που δεν χρειάζομαστε είναι πτηνόμενος και νικητής. Χρειαζόμαστε μια σύνθεση.

Υπάρχει πράγματι η απειλή του ντόμινο της ευρωπαϊκής κατάρρευσης αν φύγει η Ελλάδα από το ευρώ; Κάποιοι πιστεύουν ότι επειδή είναι ντόμινο, δεν θα αφήσει η Ευρώπη την Ελλάδα να φύγει από το ευρώ. Είναι υπαρκτός ο κίνδυνος, σε μνημωροϊδευόμαστε. Αλλά δεν μπορεί να δικαιολογή τη θεωρία του καμικάζι, δηλαδή να απειλείς τους άλλους ότι αν δεν κάνουν αυτό που θέλεις, θα τινάξεις στον αέρα παίρνοντας και τους άλλους μαζί σου. Είναι

αυτοκτονικό, αλλά και δεν πειθεί. **Τα βιβλία σας «The New European Economy» και «What Kind of Europe?»**, από τα πλέον ευλόγητα διεθνή στον τομέα τους που έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες, σήμερα θα τα γραφάτε αλλιώς; Προφανώς θα τα επικαιροποιούσα, όπως λέγεται. Έβγαλα πέρυσι ένα καινούργιο βιβλίο σε συνεργασία με γνωστά πρόσωπα από άλλες ευρωπαϊκές χώρες, πόλι από τις εκδόσεις του πανεπιστημίου της Οξφόρδης, με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Δελφικό Χρησμός για την Ευρώπη». Έγραψα τα συμπεράσματα επικαλούμενοι επικοινωνία με την Πυθία! Και κατέληγα σε προτάσεις για τη μελλοντική πορεία της Ευρώπης. Ολοένα και περισσότεροι στην Ευρώπη αντιλαμβάνονται ότι η κρίση που περνάμε θα είναι καταλυτική. Θα αλλάξει ριζικά την Ευρώπη, μπορεί όμως και να την τραυματίσει με τρόπο μη αναστρέψιμο, το οποίο βεβαίως απεικονίζω. Τίποτα δεν είναι δεδομένο στην Ιστορία, όπως πας μπροστά, μπορεί να πας και πίσω.